

L'Església catalana en temps de Mn. Armengou

per JOAN BADA i ELIAS

*Des del naixement de Mn. Armengou, fins la seva mort,
l'Església passà per diverses etapes, totes elles prou importants.*

*El Dr. Bada ens en fa una síntesi prou àmplia per tenir
una visió panoràmica de la seva complexitat.*

L'ESGLÉSIA DE 1910 A 1921¹

L'any del naixement de Mn. Armengou és un any significatiu en la història religiosa de la Península. Pel febrer de 1910, superada la crisi oberta pels fets de la setmana tràgica barcelonina (juliol 1909), Alfons XIII cridava a dirigir el govern de l'estat a José Canalejas y Méndez, que es proposava com un punt clau del seu govern donar solució al que ja es començava a denominar "qüestió religiosa". Home profundament creient, com afirmen Pabón i Seco, però no gens eclesiàstic topà una vegada i una altra amb l'integritisme dominant a Roma en el pontificat de Pius X i amb el seu reflex peninsular. La revolució industrial, l'anticlericalisme vigent, el creixement de l'anarquisme... res no feia revisar a l'Església hispànica els seus plantejaments pastorals i les iniciatives, que sorgien, eren moltes vegades fruit més aviat d'actituds clericals i paternalistes que d'autèntiques anàlisis de la situació. Les dues mesures més cèlebres de Canalejas foren les que obrien un cert camí a la llibertat religiosa (febrer) i la famosa "ley del candado" (desembre) imposant petites restriccions a les congregacions religioses. La reacció moguda al carrer

i la diplomàtica de ruptura de relacions per part de Vaticà, no feren afluir el govern, que en tot moment tingué el suport del rei, i a la pràctica es buscaren camins de solució, gràcies en part a la intervenció de Cambó, però Canalejas ja no va poder veure el seu restabliment en ser assassinat el novembre de 1912, pocs mesos abans de la pacificació.

La neutralitat espanyola a la primera guerra mundial no deixà de marcar aquests quatre anys, molt centrats en donar suport i dur a terme accions pacificadoras i assistencials als presoners de guerra... Tot just acabada la guerra, la consagració d'Espanya al Sagrat Cor, 31 de maig de 1919, tornà a posar sobre la taula la problemàtica religiosa i l'anticlericalisme prengué nova i forta volada. Malgrat tot, la distensió de relacions, propiciada pel papa Benet XV, contribuï a centrar les preocupacions en la problemàtica social donant peu a la creació d'obres de promoció, però que deixaven sense revisió moltes vegades la font dels conflictes socials, que progressivament anaven enrarint l'ambient social. Les possibilitats d'assumir un liderat espiritual per part de la jerarquia, necessitat sentida socialment després d'una tempesta, no foren aprofitades, potser

pel desfasament entre els problemes i l'esperit de les solucions, ancorades més en el passat que no pas projectades cap a un futur que es dibuixava pletòric, malgrat que la crisi econòmica de 1929, tan recordada aquests dies, fes veure que no tot era tan clar ni tan planer en un sistema capitalista.

La vida devocional cristiana en aquest període està centrada fonamentalment en la tríade: Eucaristia, Sagrat Cor, Mare de Déu. S'afegirien també les devocions a la Sagrada Família i a Sant Josep, íntimament vinculades, i amb forta expansió a Catalunya, més concretament a Barcelona, on els temples de la Sagrada Família, iniciat el 1882, i de Sant Josep de la Muntanya (1895) n'eren constant recordatori. Un bon índex per veure'n la seva importància és repassar els noms de les nombroses congregacions religioses, sobretot femenines, sorgides en aquests temps, així com l'àmplia difusió en la devoció dels mesos de maig (Maria) i juny (Sagrat Cor)² i les pràctiques pietoses dels set diumenges a sant Josep i els exercicis de la bona mort; també cal esmentar les capelletes de la visita domiciliaria de la Sagrada Família. En un altre nivell, però sempre entorn d'aquestes devocions es-

Francesc Vidal i Barraquer defensà l'ús del català i la independència de l'Església en temps de Primo de Rivera.

mentem l'Adoració Nocturna (1877), les fundacions del bisbe de Màlaga, Manuel González, ràpidament difoses, els Congressos eucarístics (a Madrid l'internacional de 1911, els nacionals, els diocesans); l'Apostolat de l'Oració, promogut pel futur bisbe de Vic i de Barcelona, Josep Morgades, i que tingué en la revista *El Mensajero del Corazón de Jesús*, editat primer a Barcelona i en català durant un temps, el seu òrgan de difusió; les entronitzacions dels Sagrat Cor a les llars, la construcció del temple del Tibidabo, mogut amb la visita a Barcelona de sant Joan Bosco, i la del Santuario Nacional de la gran promesa de Valladolid; les coronacions canòniques d'imatges de Maria a partir de la de Montserrat (1889), l'Acadèmia Mariana de Lleida (1862). Al costat d'aquesta línia cal situar-hi també la renovació litúrgica, que trobaria en el I Congrés Litúrgic de Montserrat (1915) la seva plena expressió i en l'*Eucologi* i els missals per a ús dels fidels, traducció del missal romà, l'aplicació pràctica de cara el poble cristià. Aquesta tasca difusora l'exercia d'una banda l'Editorial Libreria Religiosa, la fundació del P. Claret i el bisbe Caixal, l'Apostolado de la Prensa i, a partir de 1913, el Foment de Pietat Catalana, fundat per Mn. Eudald Serra, que amb la col·laboració del P. Ignasi Casanovas, jesuïta, donaria lloc a la creació de la Biblioteca Balmesiana, a la fundació de la revista *Analecta Sacra Tarraconensia*, encara avui en publicació, i a la sèrie d'obres d'investigació, posades sota el mateix nom de Biblio-

teca Balmesiana. La tasca del Foment, a qui la dictadura de Primo de Rivera obligaria a treure el qualificatiu de Catalana, fou fonamental per al catolicisme català de l'avantguerra, la seva labor editorial abasta tots els camps: bíblic, litúrgic, devocional (Guia del cristià)...³

Bloquejats per la divisió els Congressos Catòlics, que s'havien originat en la Unió Catòlica dels germans Pidal y Món, va anar agafant força la *Junta Central de la Acción Católica* (1894), presidida pel marquès de Comillas sota la direcció de l'episcopat, a través del primat de Toledo i de la *Junta de Metropolitanos*, és a dir, els arquebisbes, antecendent de les Conferències episcopals, que sens dubte donaven un to excessivament clerical a l'acció dels laics. Una altra obra, que tingué també la seva importància fou la *Asociación Católica Nacional de Propagandistas*, fundada pel jesuïta J. Ayala el 1908, i en la qual destacà el periòdic *El debate* i l'acció del futur cardenal-bisbe de Màlaga, Angel Herrera; de l'escola dels Propagandistes, tothora existent, n'han sortit molts homes polítics d'aquests darrers cinquanta anys.

Un altre aspecte es pot destacar encara d'aquesta etapa d'avantguerra: el catalanisme i l'Església. Des de la presència eclesiàstica en els moviments catalanistes de finals del segle XIX, la clerecia va anar optant per una actitud d'oberta catalanitat, sobretot en el camp de la predicació i de la catequesi, defensada per una cèlebre i controvertida pas-

toral del bisbe Morgades, tot just començat el segle XX; s'enfortí amb el nomenament de Vidal i Barraquer com a arquebisbe de Tarragona, tot i que el seu antecessor, Antolín López Peláez, s'havia demostrat prou obert en aquest aspecte. La Mancomunitat fou ben acollida, com ho seria més tard la Generalitat, i a poc a poc, màxim en recuperar l'Església la llibertat en els nomenaments episcopals, les seues catalanes foren ocupades per catalans.⁴ No tot havia estat fàcil, ja que Primo de Rivera havia obtingut uns decrets de diverses Congregacions romanes dificultant l'ús del català en la predicació i en la catequesi, que de fet tingueren poca aplicació encara que molta ressonància (1928-1929). En alimentar aquest esperit i mantenir a bon nivell la pràctica pastoral dels preveres catalans hi contribuïren les revistes *La paraula cristiana* (1925) i el *El bon pastor* (1927), així com en un altre caire *Criterion* (1925). L'acció pastoral, ultra els aspectes fins ara esmentats tingué cura també amb força de la catequesi, a la qual contribuïren homes com Samsó, Cañís, Tusquets, fundador d'*Orientació Catequística* (1920).

A la *Justificació de Catalunya* Mn. Armengou aporta com a exemples de la força democratitzant del catolicisme a Catalunya: els sindicats del P. Palau, els Pomells de Joventut (*"l'experiència candorosa"*) i la Federació de Joves Cristians de Catalunya. Els Pomells, fundats per Josep M. Folch i Torres (1920), duraren poc temps ja que la dictadura de Primo de Rivera els suprimí pel seu caràcter patriòtic-nacionalista, que s'agermanava amb l'esperit cristià com volent reflectir la famosa frase atribuïda a Torras i Bages, i que no plaïa gens ni mica Mn. Armengou, que la qualificava de *"desig legítim d'un bisbe"* i prou.⁵ Malgrat la breu durada dels Pomells ell tingué temps per entrar-hi en contacte. L'obra de P. Gabriel Palau, jesuïta, l'Acció Social Popular (1907), de la qual sortiria la revista *Catalunya Social* (1921), dirigida pel canonge Josep M. Llovera, prengué una forta embranzida de bon començament, però malauradament, també suscità enveges, que provocaren la pèrdua de la direcció al seu fundador, emigrat al final a Amèrica, i la substitució per Acció Popular; de totes maneres és molt possible que en la seva etapa barcelonina ell participés de les seves activitats. La Federació de Joves Cristians fundada el 21 de desembre de 1931 per Albert Bonet i Marrugat, s'expandí ràpidament i

donà lloc a una munió de revistes, en català, per atendre diversos nivells de l'organització.⁶ Dividida en subfederacions i en regions, arribà a un total de 323 grups i el Berguedà, que formava part de la setena regió amb l'Anoia, el Bages i el Solsonès, tingué 8 grups, 33 en tenia la regió; el de Berga pertanyia a la subfederació obrera, precedent de la futura JOC, i entre els seus membres hi figurava Josep M. Tuyet.⁷

Dos altres moviments emmarquen també la vida del jove Armengou, en l'etapa anterior a la guerra. L'esclat de devoció mariana de la segona meitat del s. XIX —Immaculada, aparicions de Lourdes— revifà l'antiga institució dels col·legis jesuïtics de la Congregació Mariana —la primera el 1563 a Roma— i fa que apareguin a molts indrets els Lluïsos o Congregació Mariana de nois, mentre que les noies s'agrupen en les Filles de Maria. El 1922 es fundava a Berga sota l'advocació de St. Joan de la Salle, ja que naixia a redós de l'escola dels germans lasallians. L'Ofici Parvo, la visita als malalts, les romeries a la Nou, els aplecs de joventut cristiana de l'Alt Llobregat a Queralt, els cicles de conferències, el Butlletí amb la secció de *qüestions actuals* —signades moltes vegades per Josep Armengou—, foren les activitats de la Congregació abans de la guerra i d'elles en rebé l'alenada el seminarista Armengou, el qual, malgrat ser vocació tardana, estava també obligat al rigorós i llarg internat.

L'altre moviment potent fou l'Obra d'Exercicis Parroquials, empesa pel P. Francesc de Paula Vallet, jesuïta primer, fundador dels Cooperadors Parroquials després quan es veié forçat a deixar la Companyia de Jesús. A Berga hi arribà tot just iniciada i tingué molta força a tot el bisbat de Solsona, gràcies al suport del bisbe Comellas, considerat per un dels cronistes de l'època com l'"home providencial".⁸ De maig a desembre del 1923 es tingueren a l'antic convent dels franciscans 8 tandes tancades, per a homes, amb un total de 647 participants i dues tandes obertes per a dones, amb assistència a St. Francesc (solteres) de 486 participants i 368 a St. Joan (casades i viudes). Amb els diners del superàvit de la campanya en sortí la revista, mensual i il·lustrada, *Perseverància* (portaveu de les lligues del Berguedà), desembre de 1923, que al març següent passaria a Manresa i finalment a Barcelona, on encara es publica. A totes les Assemblees de l'Obra hi trobem gent del Berguedà,

presidida normalment per l'arxiprestat de Berga, Mn. Josep Serra i Sala, mentre que el beneficiat de Gironella, Joan Armengou i Vinyes, fundava un organisme sacerdotal de Solsona en ajut dels exercitants. També aquí la crisi bloquejà el sentit unitari de l'Obra que el 1929 es fraccionà en organismes diocesans; d'altra banda també volgué assumir l'especialització amb les diverses unions espirituals.

L'Església de 1931 a 1936

Després de la proclamació de la República, 14 d'abril de 1931, ben aviat es veié la dificultat que hi hauria d'una bona entesa entre l'Església i el nou règim, malgrat el catolicisme del seu primer president, Alcalà Zamora, i del ministre de governació, Miguel Maura. La reticència del primat de Toledo, cardenal Pedro Segura (pastoral de l'1 de maig), l'assalt i crema de convents a Madrid, València, Alacant... (11 de maig), l'expulsió del bisbe Múgica de Vitòria (17 de maig) i del propi cardenal de Toledo amb la petició de la seva renúncia per part del govern... tot era senyal que les coses no acabarien d'encaixar i quedà més palès en la discussió a les Corts de la Constitució; aprovada aquesta, establint la radical separació d'Església i Estat, en seguí un devessall de mesures laïcitzants, que motivaran la crítica de l'episcopat, dirigit ara per Gomà, cardenal arquebisbe de Toledo des de l'abril de 1933, que subti-

tuí, pel càrrec, el liderat exercit fins aleshores per Vidal i Barraquer, ja en temps de Segura i molt més després de la sortida d'aquest del país.

L'apropament a la dreta, sempre sospitosa d'antirepublicanisme, donà un respir en el bienni moderat (desembre 1933-febrer 1936), però les eleccions amb victòria del Front Popular acceleraren l'enfrontament i s'anaren produint els passos que assenyalava Armengou: *"l'època difícil del laïcisme i, després, de persecució oficial i legalista, que desembocà en persecució campal, sagnant i bàrbara"*,⁹ fins a crear el clima espès que li faria dir que *"ens havíem begut el seny tots plegats"*.¹⁰ No mancaven altres elements més encoratjadors com la creació a l'interior de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, l'obra fundada per Torras i Bages (1899), del primer agrupament confessional d'escoltes, que en la represa posterior a la guerra seria el nucli d'expansió i que, sota l'aixopluc de les Delegacions Diocesanes d'Escoltisme, podria superar l'escull del totalitarisme estatal, si bé després ho pagaria amb la crisi de la confessionalitat de molts agrupaments, convençuts d'haver estat fent simplement una tasca de suplència. Aquesta etapa Armengou la viu com a seminarista a Solsona, on se li permet fer carrera curta, a causa de la seva edat. Els seminaris espanyols es regien en aquells moments per les normes del dret canònic, tot just promulgat (1917) i per les normes donades arran de la controvèrsia modernista

ARXIU ARMENGOU

Al seminari de Solsona, voltant el Bisbe Comellas, Mn. Armengou (el sisè començant per l'esquerra de la darrera filera) entre Mn. Casteràs i el Dr. Aymerich, en els temps d'estudis sacerdotals.

(1907-1910), que significaven un autèntic aïllament pels futurs preveres. L'any de la seva entrada al Seminari coincideix amb la publicació del nou ordenament dels estudis eclesiàstics (constituït *Deus scientiarum dominus*, 1931) que suprimia les universitats pontifícies de Tarraгона, Sevilla, Santiago, Valladolid i Burgos, que havien adquirit aquesta categoria en el curs 1896-97 per concessió de Lleó XIII.

L'Església de 1936 a 1939

En un altre lloc he pogut escriure més extensament sobre aquest tema, que a Catalunya durà des de juliol de 1936 fins a l'1 d'abril de 1939.¹¹ La historiografia actual la denomina de moltes diferents maneres i moltes vegades el qualificatiu que se li dona ja comporta una postura ideològica: alçament, moviment nacional, guerra civil, guerra dels tres anys, guerra dels mil dies, revolució marxista, etc. El nom i concepte de croada, criticat per Armengou,¹² que no dubtà de qualificar-la de sublevació¹³ van marcar profundament aquells fets, les seves conseqüències i la seva valoració religiosa. La persecució "sagnant i bàrbara",¹⁴ integral¹⁵ com la denominava Armengou presenta xifres realment esfereïdores: 1541 capellans assassinats a Catalunya sol, és a dir, un 30'4% de la clergia, als quals cal afegir 896 religiosos i un nombre difícil de determinar de laics

catòlics assassinats, a part dels morts en accions bèl·liques.¹⁶ Desaparegueren també les quinze revistes religioses i la premsa periòdica d'inspiració cristiana, com "El Matí". L'episcopat espanyol publicà la Carta Col·lectiva (maig de 1937), no signada ni per Vidal i Barraquer ni per Múgica, de Vitòria, justificant l'alçament del general Franco i, en certa manera, legitimant-lo davant l'opinió pública mundial, cosa que semblantment feren els dos papes d'aquest període Pius XI (setembre 1936, març 1937) i Pius XII (abril 1939), tot i que no amb la força que alguns sectors catòlics hagueren volgut; l'etapa laica de la república, les agressions en aquest període convertides ara en persecució oberta, la por del comunisme... pesaren molt en dites postures.

Val a dir que malgrat alguns esforços fets, queda encara molt per escriure sobre la vida clandestina de l'Església, que n'hi hagué i força. És un treball obert de recerca i de valoració del fruit que els moviments, sobretot juvenils, de l'etapa anterior donaren enfront de l'esclat revolucionari, que podria fer pensar precipitadament que res de l'anterior pastoral no era vàlid.

L'Església en l'etapa franquista (1939-1975)

Raventós i Giralt escriu que "l'Església catòlica sortí de la guerra fraticida do-

blement castigada; terriblement mutilada per la persecució i malvista pels vencedors a causa de la catalanitat i la independència" i veritablement fou així.¹⁷ Del període pre-bèl·lic cap de les revistes no pogué reaparèixer, els moviments més notables tampoc, i s'imposà arreu l'esquema oficialista d'Acció Catòlica, que ja abans s'havia potenciat per algun prelat, no català, enfront de la Federació de Joves Cristians. Únicament el Foment de Pietat, altra vegada sense "catalana", pogué reprendre la seva tasca, minsa ara per les dificultats pròpies del temps de postguerra, i l'Obra d'Exercicis Parroquials també tirà endavant.

Els enfrontaments entre el nou règim i l'Església començaran ben aviat. La pastoral del cardenal Gomà, *Lecciones de guerra y deberes de la paz* (8 d'agost de 1939), que urgia el perdó i la reconciliació, la condemna dels mètodes totalitaris i la incitació als catòlics a intervenir en la política activa, veié prohibida la seva publicació; el mateix succeí amb la pastoral del cardenal Segura, *Por los fueros de la verdad y de la justicia* (1940). A poc a poc, però, les mesures del règim més aviat foren favorables al protagonisme de l'Església en diverses activitats socials, acallaren les protestes o les convertiren en escadusseres vgr. en la creació del S.E.U., el monopoli del Frente de Juventudes, l'existència de la H.O.A.C. La necessitat de nomenar bisbes per a les seus, que havien quedat vacants al llarg del conflicte bèl·lic, obrí el camí al plantejament de la conveniència d'establir un marc jurídic de relacions. El primer pas en fou el Conveni de l'any 1941, atorgant el dret de presentació al cap d'estat d'acord amb el privilegi dels monarques espanyols i en el qual s'explicitava el desig d'establir un concordat, que arribaria l'any 1953, establint una fita clara de divisió en aquest període. La firma del concordat va precedida per l'últim esclat triomfalista: el XXXV Congrés Eucarístic Internacional de Barcelona (1952).

D'aquest període pre-concordatori hom podria anotar: la manca d'anàlisi seriós del per què de la guerra i de la pastoral anterior (a Catalunya únicament els dos bisbes de Solsona, Comellas i Enrique Tarancón, ho faran almenys en teoria); l'exaltació dels morts en la persecució i àdhuc, en alguns casos, en la guerra considerats com a màrtirs amb més o menys matisacions (Comellas criticarà durament el terme "caídos" considerant-lo poc noble); la poca insis-

ARXIU LUIGI

Les processons, com la celebrada en motiu de l'arribada de la Verge de Fàtima a Berga el 1949, eren freqüents a la post-guerra.

tència del prelats a urgir la reconciliació i no diguem a denunciar la repressió, que s'exercia en aquells moments i que era prou coneguda per ells; la sensació de fracàs, que es troba en la documentació, en dir que la guerra i els sofriments no havien portat de cap manera el canvi de vida; el plantejament d'una pastoral de continuïtat i de cristianitat, però empobrida pel que fa a Catalunya, ja que s'admetia el sacrifici de tot allò que comportava una certa catalanitat. Armengou en els escrits que he pogut veure, viu aquest període de la següent manera: Ha estat una ocasió perduda de començar des de baix la tasca pastoral,¹⁸ la postguerra ha estat el triomf dels "vius" amb totes les xacres anteriors i no el triomf dels màrtirs,¹⁹ els pocs bisbes que han parlat no poden omplir el buit que ha experimentat Espanya de veus que clamessin per la justícia,²⁰ i en un altre article avisa que la propaganda clerical, a vegades és contraproduent; que el cristianisme oficial pot fer creure que l'Esperit Sant al nostre país ja ha acabat la feina, que no s'ha d'insistir més en els temes perseguit, persecució..., que cal saber conviure amb tothom, àdhuc amb els protestants, que cal escoltar amb atenció el missatge social del papa, referint-se al famós ràdio-missatge de Nadal de 1952.²¹

El concordat de 1953, presentat per bona part de l'episcopat com el premi pontifici a l'actitud espanyola de combatre el marxisme, i tingut com el paradigma de les relacions Església-Estat, marca la plenitud del nacionalcatolicisme, que es veia manifestat per la presència d'eclesiàstics en tots els estaments estructurals del nou estat, des de les Corts fins al Consell de Regència, passant per l'assessoria religiosa del sindicat únic i vertical. Per Mn. Armengou, en canvi, era oportú, comprometedor per a l'Església, fet de cara a un present precari i signat amb l'Espanya oficial que no real, no pacificador i que podia considerar-se com la "proclamació canònica de la Catolicitat d'Espanya", signat amb un règim totalitari que com "cap règim no havia reeixit com el franquisme a tancar l'Església a les sagristies."²²

Com ja havia passat altres vegades —Alemanya i Itàlia— els fets desmentiren l'idil·li i els conflictes començaren tot seguit. Els homes de l'Opus apareixen en el govern (1957), ETA irromp amb força en el món socio-polític (1958), s'inaugura el Valle de los Caídos (1959), 339 capellans del País Basc publiquen

ARXIU LUIGI

La foscor de les mantellines, un altre símbol de la llarga post-guerra.

una carta i s'enfronten amb el seu bisbe (1960), tenen lloc els fets del Palau de la Música Catalana (1960), s'accentuen els conflictes amb els moviments d'acció catòlica especialitzada animats a fer-se presents en el món polític i sindical, les declaracions de l'abat Escarré (1963), la llei d'associacions vol donar impressió d'obertura però estableix un fort control (1964), manifestació de capellans barcelonins a la Via Laietana (11 de maig de 1966), crisi de l'Acció Catòlica espe-

cialitzada reconduïda pel tàndem de bisbes Morcillo-Guerra, dos suports clars del règim, sota l'acusació de temporalisme (1967), la negativa del general Franco a renunciar al dret de presentació malgrat la petició explícita feta pel papa Pau VI d'acord amb l'esperit del Concili Vaticà II (1968), la llei general d'educació i el procés de Burgos (1970), l'Assemblea conjunta de bisbes i preveres amb un solemne intent, ni que frustrat en tota la seva plenitud, de demanar per-

ARXIU ARMENGOU

Mn. Armengou (el primer de l'última filera a l'esquerra) en el III Curset d'Orientació Sacerdotal de Solsona, el setembre de 1951, presidit pel bisbe Vicente Enrique Tarancón.

dó per no haver potenciat el camí de la reconciliació, i que d'altra banda tingué problemes amb la Cúria romana per la intervenció de l'Opus (1971), document "d'Àvila" presentant el moviment de Cristians pel Socialisme (1973), l'homilia de Mons. Añoveros sobre els drets de les minories ètniques, considerat com un atac a la unitat nacional (1974). Al costat d'aquesta línia de fets conflictius en valor divers, en podem situar una altra, que manifesta la represa del catolicisme a Catalunya: aparició de "El ciervo" (1951), vinculada a la branca jove de la *Asociación Nacional de Propagandistas*, una de les formacions del progressisme espanyol d'abans de la guerra a la qual es van sumar altres publicacions, que han anat formant els criteris del poble cristià català com "Qüestions de vida cristiana" (1958), "Serra d'Or" (1959), "Delta". Quaderns d'orientació familiar (1961), vinculada a l'Institut d'Estudis Socials de Barcelona, una altra de les institucions cridada inicialment a difondre l'esperit postconciliar i a l'aggiornamento dels agents pastorals. En altres nivells també és bo de recordar la publicació de l'edició popular catalana del Nou Testament (1961), l'erecció de la Facultat de Teologia, en aquells moments de Barcelona, avui de Catalunya (1968), la campanya del "volem bisbes catalans" (1968), que qui sap si no caldrà reprendre pròximament, el Centre d'Estudis

Francesc Eiximenis, sorgit de la lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, l'enfortiment de Franciscàlia, la represa dels moviments especialitzats d'Acció Catòlica en els mons universitaris, rural i popular —M.U.E.C., J.A.R.C. i J.O.B.A.C.—. A la base d'aquesta nova empena s'hi troba evidentment el Concili Vaticà II (1962-1965) que enfortí les línies d'obertura, avui malauradament més aviat closes, que animaran un nou esperit, que difícilment suportava la situació del moment.

Fou en aquesta etapa que Armengou redactà la *Justificació*, en la qual dedicava dos capítols —cinquè i sisè— al tema religiós, però era sobretot en els seus articles on apareixia la seva crítica, lúcida moltes vegades, al nacionalcatolicisme o a la pastoral de cristianitat, que encara alguns sectors volien vigent. Per concloure aquesta ràpida llambregada sobre l'Església que visqué Mn. Armengou assenyalarem-ne alguns: crítica a la recerca de protectors a ultrança,²³ seducció amb la fraseologia històricopatriòtico-político-religiosa,²⁴ control integrista de la premsa confessional,²⁵ crítica al clericalisme.²⁶ La seva opció era: fer viure a fons la litúrgia als fidels,²⁷ no caure en la temptació d'un catolicisme català "frase, diu, que no sabia ni confegir";²⁸ ni tampoc de crear partits confessionals,²⁹ però sobretot "cristianitzar el poble que no l'estat; cris-

tianitzar individus i institucions no amb la lletra dels decrets sinó amb la vida de l'esperit que la informi... promoure un catolicisme social, que ho abasti tot."³⁰

NOTES:

1. Sobre aquesta temàtica vegeu principalment: *Historia de la Iglesia en España*, vol. I, Madrid (B.A.C.) 1979; per Catalunya: MASSOT i MUNTANER, Josep; *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània*, Montserrat, 1973, i "Qüestions de vida cristiana", vol. 75-76 *L'Església a la Catalunya contemporània*.
2. Sardà i Salvany en publicà un el 1880 i Torras i Bages un altre el 1886, que fou el d'ús més freqüent a les parròquies de Catalunya.
3. El 1935 el Foment portava editats: 1.291.460 llibres, 3.647.376 opuscles, 40.590.600 fulls i estampes, 2.533.225 calendaris i revistes, 25.050 impresos de música, 221.907 plaques i medalles, per un total de 4.368.537 ptes.
4. De les vuit seus, cinc tenien bisbes catalans (Tarragona, Urgell, Solsona, Lleida, Girona), les altres tenien un mallorquí (Vic), navarrès (Barcelona) i basc (Tortosa), també era català l'auxiliar de Tarragona, Manuel Borjas.
5. *Justificació*, pàg. 106.
6. Avant, Guiatge, La Paraula, Joventut Agrícola, Aula, Joc, Esclat.
7. cfr. *La Federació de Joves Cristians de Catalunya*, Barcelona, 1972.
8. cfr. Les obres de SOSPEDRA, Antoni; *Fa cinquanta anys*, Barcelona, 1975, i *Per carrers i places*, Barcelona, 1977; la cita correspon a aquesta segona obra, p. 360.
9. *Escrits*, p. 7; per simplificació citarem així el recull d'articles publicat per Edicions 62.
10. *Escrits*, p. 76.
11. BADA, Joan; *Guerra civil i Església catalana*, Montserrat-Barcelona, 1987.
12. *Justificació*, 87.
13. *Escrits*, 34.
14. *Escrits*, 7.
15. *Escrits*, 76.
16. Solsona presenta l'índex més baix a Catalunya, el 15'7%, és a dir, 60 entre 380 sacerdots.
17. RAVENTÓS i GIRALT, J.; *L'Església clandestina*, a "Qüestions de vida cristiana", 131-132 (1986).
18. *Escrits*, 96.
19. *Justificació*, 94.
20. *Justificació*, 95.
21. *Escrits*, 8-12.
22. *Escrits*, 96-101.
23. *Escrits*, 26.
24. *Escrits*, 59.
25. *Escrits*, 70.
26. *Escrits*, 95.
27. *Escrits*, 29.
28. *Escrits*, 58.
29. *Escrits*, 82 i 112.
30. *Escrits*, 32-33.

Dr. Joan Bada i Elias, professor d'Història de la Universitat de Barcelona.

ARXIU ARMENGOU

L'escoltisme catòlic va ser un moviment que encaminà els nois i noies cap a la fe i la catalanitat, dos motius de la vida del "mossèn".